

ZACHAR PÉTER KRISZTIÁN*

NEOKORPORATÍV TÁRSADALMI-GAZDASÁGI ÉRDEKEGYEZTETÉS KÖZÉP-EURÓPÁBAN: A SZLOVÉN MODELL

THE NEW CORPORATIVE SOCIAL AND ECONOMIC CONCILIATION OF INTERESTS IN MIDDLE-EUROPE: THE SLOVENIAN MODEL

ABSTRACT

In his study the author deals with the question of the corporative organization of the young Slovenian state. In the first part of his writing the author presents the theory and development of corporative ideas after WWII. He sums up the main theories of Philippe C. Schmitter and Gerhard Lehmbruch, the two main thinkers of modern corporatism and shows how these theories influenced the development of societal/liberal corporatism. The author introduces the concept of concertation, the new decision-making process of the modern corporative state and differentiates it from the classic pressure politics of liberalism. After the theoretical background in the second part of his study the author gives an introspection into the forms of Slovenian corporative cooperation. First of all, he describes the main organizations of the tripartite political processes: the employers' chambers and associations (e. g. Gospodarska zbornica Slovenije, Trgovinska zbornica Slovenije, Združenje delodajalcev Slovenije) and the employees' unions (e.g. Zveza svobodnih sindikatov Slovenije, Konfederacija sindikatov Slovenije Pergam, Konfederacija sindikatov 90 Slovenije). At the end of his work he shows the function of the classical corporative forums in Slovenia: the Economic and Social Council (Ekonomsko-socialni svet Slovenije, ESSS) and the National Council (Državni Svet). The author's conclusions are unambiguous: after the successful achievement of independence and freedom, Slovenia managed to create one of the most effective organizational models of modern (societal/liberal) corporatism and uses the process of concertation fruitful for his economic stability and social welfare.

1. Bevezetés

A második világháború európai lezárulta alapvető változásokat hozott mind a politikai határok, mind az egyes országok társadalmi-gazdasági berendezkedése tekintetében. Míg a közép-kelet-európai térség a szovjet Vörös Hadsereg segítségével a helyi kommunista pártok diktatórikus irányítása alá került, addig a nyugati kontinensrész az angolszász minták megújításán és átvételén fáradozott. Azonban az 1945 utáni Nyugat-Európa kibontakozó társadalmi-gazdasági folyamatainak jellege és iránya – a modern liberalizmus és a plurális társadalmak dominanciája ellenére – sem volt egységes. A magát kifejezetten a két világháború közötti diktatórikus-totalitárius elméletekkel szemben meghatározó, sok elemében liberális indíttatású pluralizmus létrejöttét és több mint egy évtizedes kvázi hegemoniáját követően több olyan tudományos iskola is kialakult, amely vitatta a pluralizmus állításait és következtetéseit és igyekezett hasznosítani a két világháború közötti Európa kísérletei közül a társadalmi-gazdasági békét elősegítő mozzanatokat. A nyugat-európai társadalmak változásainak eredményeképpen egyre inkább azok az új jelenségek kerültek a tudományos vizsgálódás középpontjába, melyek valamilyen formában kötődtek a gazdasági-társadalmi interakció növekvő szervezettségéhez, az állami beavatkozás kérdéséhez illetve az érdek-

* Főiskolai docens, Kodolányi János Főiskola Társadalomtudományi Tanszék.

közvetítés és érdekkiegyenlítés új módszereihez. A pluralizmussal vitába szálló elméletek egyik legfontosabb alaptétele az volt, hogy a korábbi állításokkal ellentétben a második világháború utáni Európában sem a politikában, sem pedig a gazdaság rendszerében nem jelent meg „univerzális valóságként”, illetve a fejlődés végeredményeként a liberális pluralizmus. Az empirikus kutatás emellett arra is rámutatott, hogy a liberális-pluralista elképzeléseket leginkább követő országok fejlődésükben gyakran elmaradtak azok mögött, amelyek teret engedtek a különböző társadalmi érdekcsoportok kollektív (megszervezett, korporatív) fellépésének. A korporatív mintákat megújító államok elősegítették egy jelentős, aktív mezzoszféra kialakulását, sőt azt gyakran köztestületi jelleggel is felruházták; ennek révén pedig gazdasági-politikai folyamatokba, a szociális és gazdasági kérdések megvitatásába és alakításába is aktív aktorként vonták be annak intézményeit, az érdekképviselőket és érdekvédelmi szervezeteket.

Eme folyamatok leírására és elméleti továbbfejlesztésére jött létre Philippe C. Schmitter és Gerhard Lehmbruch munkássága nyomán az úgynevezett neokorporatív elmélet. A modern szlovén modell megértéséhez kiindulópontként elengedhetetlen feltérképeznünk az európai társadalmak második világháború utáni gazdasági, érdekérvényesítési és politikabefolyásolási jellemzőinek összefoglalására törekvő teóriát.

2. A neokorporatizmus elmélete

A pluralizmussal szemben kritikát gyakorló gondolkodók elsősorban azt a nyugat-európai társadalmakban az 1970-es évekre egyértelművé vált helyzetet igyekeztek leírni, hogy az iparosodott kapitalista rendszerek és társadalmak gazdasági, szociális és politikai interakcióiban a terjedő szervezethez mechanizmusai lassanként átfedik és/vagy helyettesítik a piac mechanizmusait. Egyre dominánsabb elemként volt megfigyelhető egyes országok makroszintjén a szociális és gazdaságpolitika terén az állam és a szervezett érdekek között a közös politika formálása és megvalósítása (concertation). Ennek révén alakult ki az általános nézet, hogy „az állam és társadalom közötti dinamika, a folytonos feszültség és küzdelem, a korporatizmus elméletének középpontját adja...”¹

2.1. Philippe C. Schmitter „társadalmi korporatizmusa”

A neokorporatív elméletek megjelenéséhez a kiindulási pontot minden bizonnyal Philippe C. Schmitter kérdésfelvetése jelentette, melyben a pluralizmus-elméletekkel szemben azt a tényt fogalmazta meg, hogy a 20. század „még mindig a korporatizmus évszázada”.² A szociológiai orientáltságú rendszeranalízisben nem lehetett az amerikai pluralizmust egészében Európára ráhúzni, hiszen itt a mindennapok valósága azt igazolta, hogy számos csoport állami segítséggel (támogatással) jött létre; így az arányos képviselői demokrácia és a megegyezéssel berendezkedés (konkordancia) teoretikusai könnyen fedezték fel a liberális korporatizmust. Ennek során magas szinten integrált és elit csoportok léptek fel azon konfliktusok rendezése érdekében, melyeket nem lehetett a többségi elv alapján eldönteni. Így Schmitter elméletében a korporatizmus egy „érdeket és/vagy állásfoglalást közvetítő rendszer”, mely alkalmi módszerekkel vagy intézményesített megállapodásokkal „a civil társadalom szövetségeibe szervezett érdekeit kapcsolja össze az állami döntéshozatal struktúráival”.³

Koncepciójában megkülönbözteti az „államkorporatizmust” (state corporatism), mely néhány latin-amerikai ország jellemzője, valamint egészen a demokratikus fordulatig az ibériai félsziget országainak sajátja is volt, valamint az ettől eltérő liberális-demokratikus ipari országokra jellemző „társadalmi korporatizmust” (societal corporatism).⁴

A társadalmi korporatizmus éppen a stabil, polgárság által dominált rendszer fenntartása érdekében váltja fel a pluralizmust. Ugyanis a gazdasági koncentráció folyamatának megerősítése, a nemzetgazdaságok közötti verseny, az állami beavatkozás kiterjesztése, a döntéshozatali folyamatok racionalizálása abba az irányba hatnak, hogy az alárendelt osztályokat és státuszcsoportokat jobban lehessen integrálni a politikai folyamatokba. A társadalmi korporatizmus a korábban pluralista érdek-struktúrákat jobban összefogja. Az állam és szövetségek között összefonódások jönnek létre. A szervezett érdekközvetítés strukturális átalakításával mindkét fél számára előnyök adódnak: az állam felhasználja a nagy egyesüléseket az állami irányítási feladatokra, míg a szövetségek cserébe saját folytonosságuk garanciáját és érdekeik hatékony megvalósítását kapják.⁵

Az együttműködésük jellemzője a „concertation”, a közös politikaformálás, mely a gazdaságpolitikai érdekkiegyenlítést öleli fel és a társadalom, valamint az állam divergáló érdekeit hivatott összhangba hozni. A pluralizmus keretein belül az érdekközvetítés során a szervezett érdekek részéről nyomásgyakorlás történik (pressure politics), a politikai akaratképzési folyamatban tanácsadóként és ellenérvek hangoztatóiként jelennek meg. Ekkor azonban a politika megvalósításáért a felelősség mindvégig az állami autoritás oldalán marad. Az új típusú közös politikaformálás (concertation) során az érintett érdekek a politikai folyamatban elismert, megkerülhetetlen tárgyalófelekként kerülnek bevonásra és a politikai döntések végrehajtásáért fél-állami, kvázi-állami jelleget öltve közös felelősséget vállalnak. Ezzel Schmitter számára a társadalmi korporatizmus a nyugat-európai liberális-demokratikus iparosodott országok társadalom-politikai fejlődésének új lépcsőfoka, melynek lényege az érdekközvetítés új formája. Ami a diszkreditálódott, szélsőségesnek tartott⁶ államkorporatizmusból megmaradt, az valójában annak a nézetnek a kifejezése, hogy a modern korporatizmus a szervezett kapitalizmus egyfajta működési variánsa. Ebben pedig az érdekszervezetek, különösen a munkavállalói szervezetek, meghatározó szerepet játszanak a gazdasági tevékenység megszervezése és az ország gazdasági teljesítőképessége szempontjából.

2.2. Gerhard Lehbruch „liberális korporatizmusa”

Más szemszögből közelít a korporatizmus leírásához Gerhard Lehbruch. Elméletében a korporatizmus nem önálló rendszerként, hanem a fennálló társadalom-politikai berendezkedés variánsaként kerül meghatározásra. Felfogásában ő is alapvető különbséget tesz az autoriter korporatizmus (authoritarian corporativism) és a liberális korporatizmus (liberal corporativism) között. Számára a „liberális korporatizmus” a modern ipari társadalmak velejárója. Ezáltal pedig nem más, mint az „intézményesült pluralizmus”. Definíciója elsősorban a társadalmi elemekre összpontosít: „A liberális korporatizmus, ellentétben a 'rendi berendezkedés' romantikus-reakciós programjával, nem többé-kevésbé merev státusz-meghatározásokon alapszik, ahogy az az iparosodás előtti társadalmi struktúrákra volt jellemző; sokkal inkább nyugszik a kapitalista ipari társadalomra jellemző relatív magas szintű társadalmi mobilitás ágazati és osztály-helyzet szerinti konfliktusokkal terhelt érdekelhatárolásán. Az autoriter-korporatív kísérletekkel szemben a liberális korporatizmus az egyesülési és szövetkezési szabadságon valamint az egyesületi autonómián alapulva jön létre és ehhez elvileg ragaszkodik.”⁷

Lehbruch elméletében a pluralista politikai rendszer funkcionális differenciálódása megy végbe a korporatizmus révén. A pártok és a parlament hagyományos politikai alrendszere mellett létrejön egy korporatív alrendszer is, melyben könnyebb a konszenzus megvalósítása és mely a gazdaságpolitikai döntéshozatal és megvalósítás (policy-making) jelentős részét átveszi. Így az érdekpolitika és a párt-kormányzás nem összeegyeztethetetlen, sőt szimbiózisban létezik. Ezáltal a politikai rendszer összességében nagyobb problémamegoldó képességre tesz szert.⁸

Véleménye szerint az érdekszövetségek önkéntes részvételére azért kerül sor a korporatív megállapodásokban, mert egy átfogó, szektorokon átívelő csereügyletben vesznek részt, mely során előnyös ellenszolgáltatásokat kapnak az engedményekért. Itt a konfliktusok feloldása nem a közös politikaformálás (concertation), hanem a megegyezés (konkordancia) révén jön létre: a kötelező tárgyalási eredmény nem többségi döntéshozatallal, hanem a politikai elitek tárgyalása, kompromisszuma révén jön létre. Az érdekközvetítés szempontja nem válik el a politika-megfogalmazás szempontjától, ezért a korporatív viselkedés jelentős elemeként tekint a kormány, a parlament, a pártok és a közigazgatás szoros összefonódására. E szempontból döntő egyfajta formális vagy informális tripartizmus megléte (állam – tőke – munka), mely adott esetben korlátozódhat csak gazdasági kérdésekre.⁹

2.3. A neokorporatív iskola eredményei

A neokorporatív elméletek további fejlődése során egyértelművé vált, hogy a politikai alkufolyamatok csak akkor működtethetők, ha a felek felfogása szerint létezik olyan megoldás, mellyel minden fél elégedett lehet. Erre épül fel az a tripartit rendszer, amelyben „az állam szerepe leginkább az, hogy a másik két felet ráveszi bizonyos gazdasági és szociális jellegű megállapodások megkötésére”.¹⁰ A neokorporatív társadalom- és gazdaságszervezés iránt elkötelezett erők számára egyértelmű, hogy a kialakuló közös hatalomgyakorlás alapvetően stabilitást eredményez, csökkenti a közigazgatás terheit, sőt növeli a rendszer demokratikus töltetét, mindez által pedig a felek szerepet vállalnak a szélesebb értelemben vett társadalmi béke megteremtésében.¹¹

Howard J. Wiarda kutatásai nyomán összegezve három alapvető strukturális elemét állapíthatjuk meg a modern típusú (neo)korporatív berendezkedésnek: egyfelől elengedhetetlen az erős, irányító állam, amely azonban nem autoriter vagy totalitárius; továbbá az irányított állami keretek között jönnek létre az állam által strukturált és szabályozott érdekcsoportok; végül a fennálló társadalmi ellentéteket az állam igyekszik azáltal leküzdeni, hogy bevonja – lehetőség szerint az összes – gazdasági/társadalmi szektort a döntéshozatali folyamatokba (decision-making).¹²

Amennyiben az egyes országokat vizsgáljuk, egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy „par excellence” korporatizmus nem létezik, azonban az egyes államok eltérő mértékben és eltérő jelleggel építettek be működési elveik közé korporatív elemeket. Éppen ezért a korporatizmust egyfajta dinamikus fejlődési modellnek is tekinthetjük, mely elsődlegesen a szakszervezetek és a tőkés egyesülések, valamint további csúcsegységek bevonására törekszik a szak- és szociálpolitika egyes területein. A következőkben a szlovén állam ilyen típusú szerveit tesszük vizsgálatunk tárgyává.

3. A szlovén neokorporatív tripartit párbeszéd jellemzői

A szlovén szociális dialógus rendszere alapvetően az Európában is igen erőteljesnek tekinthető osztrák mintát követve épül fel, vagyis a gazdaság három kulcsszereplője, az állami, munkáltatói és munkavállalói szervezetek között a konkurencia-elem háttérbe szorításával szoros összefonódás jön létre a gazdasági és szociális politika minden terén. A Tito-féle különutas kommunizmus hanyatlásával, a föderatív jellegű délszláv állam¹³ felszámolásával, végül Jugoszlávia szétesésével és a független, demokratikus utódállamok létrejöttével komoly dilemmák határozták meg az új keretek közötti gazdasági és társadalmi fejlődés menet irányát. Külön nehézséget jelentett a nyugati típusú gazdaságpolitika és a modern civil társadalom létrejötte.¹⁴ Szlovénia esetében azonban idejekorán körvonalazód-

tak azok a lehetőségek, amelyek révén a nyugati democráciák vívmányai adoptálásra kerülhettek, gyakran széleskörű, általános, akár hosszantartó viták közepette (ilyen komoly vitát jelentett például a kötelező kamarai tagság kérdése is).¹⁵ Az önálló nemzetállami keretek között végül Szlovénia nem a hagyományos liberális kapitalizmus átvételére törekedett, hanem komoly szerepet engedett a társadalmi-gazdasági folyamatok irányításában a szervezett érdekeknek. Ennek egyik okát abban láthatjuk, hogy a rendszerváltás révén keletkezett törésvonalak ellenére „az ország politikai kultúrájában erőteljes a konszenzusra törekvés”.¹⁶

Témakörünk tekintetében elsődlegesen a megfelelő szervezeti keretek kialakítása, majd az ezek nyomán létrejött érdekegyeztető fórumok szerepének tisztázása volt a modern szlovén államberendezkedés legfontosabb feladata.

3.1. A szlovén neokorporatív párbeszéd résztvevői

3.1.1. A szakszervezeti mozgalom

Szlovéniában az 1991. december 23-án elfogadott alkotmány 76. cikkelye garantálja a szakszervezeti szabadságot, valamint az érdekszövetségek alakításának jogát, amelyek részére az állam, a törvényben meghatározott módon, bizonyos hatásköröket áténged.¹⁷ A neokorporatív berendezkedés megvalósítása szempontjából fontos és új kategóriát jelentett a reprezentatív szakszervezetekről szóló szabályozás megvalósítása. Szlovéniában a szakszervezeti reprezentativitásról szóló törvény, amelyet a parlament 1993. február 26-án fogadott el, több kritériumot is támaszt az érdekképviseltek számára e státusz elnyeréséhez. E szerint reprezentatívak azok a szakszervezetek, amelyek demokratikusak és megvalósítják a szakszervezeti szabadságot a tagság, a működésük és a tagok kötelezettségei és jogai terén, továbbá megszakítás nélkül működnek legalább 6 hónapig, függetlenek az állami szervektől és a munkáltatóktól, finanszírozásuk a tagdíjakból és egyéb saját forrásokból történik és nem utolsó sorban a törvényben meghatározott számú taggal rendelkeznek.¹⁸ A státuszból kifolyólag ezen munkavállalói érdekképviselteknek bizonyos feladatokat is el kell látniuk, hiszen kollektív szerződéseket kötnek, valamint közreműködnek a munkavállalók gazdasági és szociális biztonságáért felelő szervek munkájában.¹⁹

A munkavállalói mozgalmak közül kiemelkedik a Szabad Szlovén Szakszervezetek Szövetsége (Zveza svobodnih sindikatov Slovenije), mint a legtöbb taggal, legnagyobb múlttal és legnagyobb befolyással rendelkező tömörülés. A szövetség összesen 23 különböző területen működő szakszervezet munkáját hangolja össze.²⁰ A szervezet 1999 óta az Európai Szakszervezeti Szövetség (ETUC) tagja.²¹ A ZSSS-nek komoly szerepe volt a független Szlovénia társadalmi és gazdasági párbeszédrendszerének kialakításában: elsőként érvelt a sztrájkjog törvényesítése és a munkajogi törvények megváltoztatása mellett, valamint a kollektív szerződéskötés lehetősége érdekében. Az elmúlt húsz év demokratikus keretei között az érdekvérvényesítés mellett feladattá vált a szolgáltatói funkciók betöltése is. Így a szervezet tanácsadást és jogsegély szolgálatot végez, előkészíti és lebonyolítja a szakszervezeti képviselőválasztásokat, előkészíti a kollektív szerződéseket, segítséget nyújt a munkavállalói tanács tagjainak megválasztásához és részt vesz a döntőbírósg munkájában.²²

A demokratikus változási folyamatok hatására újabb munkavállalói érdekképviseltek jelenhettek meg a ZSSS mellett.²³ Az első 1991-ben alakult meg, amikor öt szakszervezet létrehozta a Szlovén Szakszervezeti Szövetség Pergam (Konfederalcija sindikatov Slovenije Pergam) nevű szervezetét.²⁴ Az eleinte grafikusokat, kiadókat, újságírókat tömörítő szervezetbe folyamatosan tagolódtak be az orvostudomány, biokémia, egészségügy, biztosítás és a gyógyszerészet területén működő szakszervezetek, valamint a pilóták és a vasutasok egyik szakszervezete is.

Egy másik jelentős, szintén 1991-ben létrejött szakszervezeti tömörülés a Szlovén Szakszervezetek Konföderációja 90 (Konfederacija sindikatov 90 Slovenije). A 26 tag-szakszervezete közt találhatók nyugdíjasokat, katonákat és az építőipari dolgozókat képviselők is. A szakszervezet hangsúlyozza a pártoktól és egyházaktól való függetlenségét, céljait pedig a gazdasági és szociális politika formálása, a szociális állam alapjainak védelme, a kollektív szerződések, megállapodások és egyezmények kötése, az emberi jogok érvényesítése a nemzetközi okmányok alapján, a fizetések befolyásolása, a munkavállalók és a szakszervezeti tagok jogbiztonságának növelése, foglalkoztatás és továbbképzés, a munkavállalók szerződési feltételeinek, egészségügyi helyzetének és munkahelyi biztonságának javítása és más szakszervezetekkel való közös fellépés mentén határozza meg.²⁵

Habár a közös fellépés a szervezetek számára rendkívül fontos, az egyes kérdések megítélésében gyakran adódnak ellentétek, akár érdekkülönbségek is. A szlovén szakszervezeti mozgalmak – habár történelmi gyökereik, ideológiájuk alapján a baloldalhoz kötődnek – az érdekegyeztető fórumokon belül és kívül is (pl. a sztrájkok segítségével) erőteljesen védik tagjaik érdekeit, a mindenkori kormányzattól függetlenül.²⁶ A Közép-Kelet-Európában megfigyelhető szakszervezeti visszaesés ellenére Szlovéniában kimutatható, hogy a szakszervezetek megőrizték erős pozícióikat. Magas szervezetségük részben a szlovén kormányok szakszervezetbarát politikájára, részben az alkalmazott privatizációs stratégiákra vezethető vissza.²⁷ Ennek ellenére a fő kérdés azonban, hogy az adott gazdasági válság- és váltásperiódusokban milyen módon képesek a korporatív struktúrákban érvényre juttatni saját törekvéseiket és ezekhez mennyiben tudják megnyerni a munkaadói oldal hallgatóságát.

3.1.2. A munkaadói szervezetek

Szlovéniában a munkaadói oldal legjelentősebb szervezetei között – hasonlóan számos nyugat- és közép-európai államhoz – a kamarákat tarthatjuk számon. Ezek történelmi fejlődése még a Habsburg Birodalom korszakára nyúlik vissza, amikor az első kamarák császári pátiens utasítására jöttek létre.²⁸ Napjainkban a legjelentősebb szervezetnek a Szlovén Gazdasági Kamara (Gospodarska zbornica Slovenije) tekinthető. Ennek elődjét még 1990-ben állították fel,²⁹ és a jelenlegi szervezet egyenes jogutódnak tekinthető.³⁰ Feladatai közé tartozik továbbra is a tagok érdekvédelme az állami szervek előtt, valamint jelentős szolgáltatói funkciók ellátása is, így továbbképzések és bemutató események (előadás, konferencia, szeminárium stb.) szervezése, üzleti információk és üzleti tanácsadás, üzleti kapcsolatok kialakításának elősegítése, valamint szakmai segítségnyújtás a tagok számára.³¹ Ebből következik, hogy a kamara tagdíjai mellett a közfeladatok ellátásáért az éves állami költségvetés meghatározott részére igényt tarthat.³² A reprezentatív kamarák³³ az egyes érdekegyeztető fórumok keretein belül is részt vesznek a gazdasági rendszer és a gazdasági-társadalmi politika kialakításában, valamint szintén szerepet vállalnak a nemzetközi kamarai szervezetek munkájában.³⁴

Saját szerepének tudatában a GZS jelentős szerepet vállalt a munkaadói oldal szervezetségének elősegítésében is, így többek között jelentős anyagi támogatásával jött létre a szabad egyesületi keretek között működő Szlovén Munkaadók Szövetsége (Združenje delodajalcev Slovenije).³⁵ A ZDS az első önkéntes szlovén szövetség, amely a munkaadók érdekvédelme érdekében alakult 1994-ben. Elsődleges céljai a gazdasági tevékenységek ösztönzése, a munkaadói álláspontok befolyásolása, a munkaerő motiválása és a szociális biztonság garantálása. A ZDS tevékenysége már Szlovénián belül is igen kiterjedt, többek között a foglalkoztatás-ügyi hivatal, az egészségügyi és nyugdíj-biztosítók, valamint a szlovén közmédiák közgyűlésében, felügyeletében vesz részt. De emellett tagokat küld a Szlovén Gazdasági Kamara közgyűlésébe és ügyvivői testületébe is, valamint a szlovén

EU tanácsadói bizottságba. A nemzetközi szinten a ZDS a BusinessEurope teljes jogú tagja.³⁶

A fenti két szervezet mellett érdemes megemlítenünk a Szlovén Kereskedelmi és Iparkamarát (Obrtno-podjetniške zbornice Slovenije) is, mely a kamarák újraszabályozása kapcsán 2007-ben nyerte el jelenlegi formáját. Ahogy a kontinentális kamarák általában, a Szlovén Kereskedelmi és Iparkamara is kettős funkciót tölt be: egyrészt önálló szakmai-üzleti szervezet, másrészt ellátja azokat a közjogi feladatokat, amelyeket az állam saját hatásköréből ruház rá.³⁷ A szervezet a szociális dialógus fórumai mellett tájékoztató, továbbképző, tanácsadói feladatot lát el, és részt vesz nemzetközi szervezetek (pl. az UEAPME) munkájában.³⁸

3.2. A szlovén neokorporatív párbeszéd fórumai

3.2.1. A Szlovén Gazdasági és Szociális Tanács

A szociális partnerség intézményrendszerének kiépítése Szlovéniában 1990-ben kezdődött, amikor a Munkaügyi Minisztérium keretében létrehoztak egy, a minisztérium, továbbá a két nagy érdekképviseleti oldal, a gazdasági kamara és a szakszervezetek, képviselőiből álló, a foglalkoztatottság kérdéseit vizsgáló tanácsot. Ennek működése azonban az akkori érdekszövetségi felek gyengesége miatt nem volt hatékony. 1992-ben kezdődtek el a konkrét tárgyalások a résztvevők majdani feladatairól, majd 1994-ben végül megalapították a szociális partnerség legmagasabb fórumát, a Szlovén Gazdasági és Szociális Tanácsot (Ekonomsko-socialni svet Slovenije).³⁹

A gazdasági és szociális kérdésekben illetékes tanácsot azzal a céllal hoztak létre, hogy a kormányzat tevékenységét figyelemmel kísérve az ezeket a területeket érintő kérdésekkel foglalkozzon. A tanács követi a gazdaság és a szociális viszonyok terén végbemenő nemzetközi és belföldi folyamatokat, ezek folyamatos elemzésével vizsgálja az aktuális helyzetet és álláspontját ezek alapján alakítja ki. A szervezet munkája kiterjed a szociális egyeztetés, a szociális jogok, a kötelező biztosításhoz fűződő jogok (mint például a nyugdíj, a rokkantsági és a szociális segély, a pótlékok stb.), a munkajogi viszonyok, a kollektív szerződések rendszere, árak és adók, gazdasági rendszer és gazdaságpolitika, jogi biztonság, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezettel, az Európa Tanáccsal, az Európai Unió és az uniós országok hasonló szervezeteivel való együttműködés, továbbá a dolgozók jogai és a szakszervezeti jogok témakörére.⁴⁰ A tanács munkája során közreműködik a törvényhozás előkészületeiben (javaslatokat és véleményt formál azokról), új törvény elfogadására vagy érvényben lévő törvények módosítására tesz javaslatot, véleményt formál a tanulmányokról és tervezetokról, valamint az állami költségvetésről.⁴¹

A tanács döntései kötelezőek a szociális partnerek testületeire és szervezeteire nézve. A neokorporatív berendezkedés mintája szerint az ESSS összetétele a felek közti paritást és teljes egyenlőséget tükrözi. Ennek megfelelően a korábbi aláírók szellemében mindhárom oldal 8 képviselőt küldhet a grémiumba. A munkavállalók képviselőit a meghatározó szakszervezeti szövetségek reprezentatív szakszervezetei, a munkaadókat az ország területén működő kamarák delegálhatják. A tanács elnökségében a szociális partnerek évenként váltják egymást, azonban az éppen elnöklő munkaadói vagy munkavállalói oldal saját résztvevő szervezetei között tovább bonthatja az éves elnökséget.⁴² Azonban tekintet nélkül a tagok számára a szociális partnerek egy szavazattal rendelkeznek; ennek ellenére a döntéshozatal csak egyhangúlag történhet. Amennyiben nem születik megállapodás a felek között, a tanács nem hozhat döntést.⁴³

3.2.2. A Szlovén Köztársaság Országos Tanácsa

Az ESSS mellett került létrehozásra az ún. Državni Svet, a Szlovén Köztársaság Országos Tanácsa (DS).⁴⁴ Ebben a képviselő testületben a szociális, gazdasági, szakmai és helyi érdekek képviseltethetik magukat. A tanács igen széles spektrumú tagsággal rendelkezik. Összesen 40 tagja a következőképpen tevődik össze: a munkáltatókat 4 képviselő (gazdasági kamarák, munkaadói szövetségek), a munkavállalókat szintén 4 képviselő (repräsentatív szakszervezetek), a mezőgazdasági, ipari és önálló szakmát végzőket további 4 képviselő (mezőgazdaság képviselői: 2 fő, ipar: 1 fő, önálló szakmák: 1 fő), míg a nem gazdasági tevékenységet folytatókat 6 képviselő (egyetemek és főiskolák: 1 fő, szakmai oktatási intézmények: 1 fő, kutatóintézetek: 1 fő, kulturális és sportszervezetek: 1 fő, egészségügyi szakmai szervezetek: 1 fő, szociális szervezetek: 1 fő), végül a területi érdekeket 22 képviselő (akiket a területi közgyűlések választanak meg Szlovénia 22 választókerületének megfelelően) jeleníti meg a szervezetben.⁴⁵

A DS fő célja a szakmaiság megőrzése és a politikától független, az egyes ágazatok érdekeit szem előtt tartó érdekegyeztetés. A tagok mandátuma összesen 5 évre szól és a tanács tagjai – az országgyűlési képviselőkhez hasonlóan – mentelmi joggal rendelkeznek. Az Országos Tanács hatáskörei közül kiemelkedik a vétó joga, amely révén újbóli szavazást kérhet az országgyűléstől egy, már elfogadott, még ki nem hirdetett törvényről. Továbbá elfogadásra ajánlhat törvényt az országgyűlésnek, véleményt formálhat az országgyűlés számára, ügydöntő népszavazás kiírását kérheti és közérdekkel kapcsolatos ügyekben vizsgálatot kezdeményezhet.⁴⁶ A tanács havonta tart nyilvános ülést, két ülés között pedig az állandó bizottságok folytatják a mindennapi feladatok ellátását. A DS összesen nyolc állandó bizottsággal rendelkezik, melyek többek között a gazdaság, ipar, idegenforgalom, munkaügy, szociális kérdések, mezőgazdaság és erdészet, területi önkormányzatiság, nemzetközi kapcsolatok és a kultúra témaköreit tűzik napirendjükre.⁴⁷ Ezzel egy olyan komoly fórumot testesít meg, mely a gazdasági-társadalmi érdekek előtérbe helyezésével jelentős mértékben képes a közös politikaformálás és –megvalósítás irányába elmozdítani a politikai szférát.

4. Összegzés

Szlovéniában az elmúlt két évtizedben – bizonyos feltételek módosulása ellenére is – stabilan kialakult és a társadalom különböző struktúrába szervezetei révén jól beágyazottan működik a tripartit érdekegyeztetés és ezáltal a közös politikaformálás. A fent ismertetett intézményi keretek közepette kialakult a gazdaság és a társadalom változásaira érzékeny egyeztető és tanácsadói struktúra, melyben mindkét szociális partner-oldal saját szervezeteivel hatékony közpolitika-formáló erő tud lenni. Ennek a folyamatnak kiemelkedő példája, hogy Szlovéniában a munkavállalók 100%-át lefedik a kollektív szerződések. Ez köszönhető annak, hogy a munkaadói csúcsszervek mellett „a szlovén szakszervezeti konföderációk a különböző szintű háromoldalú egyeztető fórumok által jelentős beleszólási joggal rendelkeznek a gazdasági és ezzel összefüggésben a politikai folyamatokba”.⁴⁸ Az általunk is vizsgált gazdasági-társadalmi folyamatok tekintetében rendkívül fontos, hogy a térségünkben makroszintű nemzeti megállapodásokat, szociális paktumokat egyedül Szlovéniában kötöttek a szociális partnerek és az állam. Ezek az előbb bilaterális, majd tripartit egyezmények a gazdaságpolitika általános irányainak lefektetése mellett kijelölik a jövőben megkötésre kerülő ágazati és üzemi bértárgyalások irányelveit és kereteit is.

Az így létrejött neokorporatív szociális dialógus valójában olyan érdekközvetítési és érdekpolitikai minta, melyet egyfelől a nagy érdekképviseleti ernyőszervezetek privilegizált

helyzete jellemez a politika-formálási folyamatokban (policy-making, concertation), valamint a politikai döntések kivitelezése és megvalósítása során. Másfelől pedig jellemzőként kell kiemelnünk a nevezett érdekképviselői szervezetek közötti érdekegyeztetési folyamatokat, melyek eredményei a szakpolitikai területeken átívelő módon – elsősorban a jövedelmi, gazdasági, szociális és munkapiaci politikában – jelentkeznek. Az intézményt éppen ezért a (neo)korporatizmussal azonosított tripartit párbeszéd legfejlettebb formájának tekinthetjük, mely során a gazdaság három kulcsszereplője, az állami, munkáltatói és munkavállalói szervezetek között – a konkurencia-elem háttérbe szorításával – szoros összefonódás jön létre a gazdasági és szociális politika minden terén.

A szlovén szociális partnerség keretei között a gazdasági és társadalmi élet szervezetei kísérletet tehetnek az együttélés módszereinak megegyezései kialakítására. Kísérletet tehetnek közös vélemények és javaslatok megfogalmazására. Amennyiben azonban ezt a kísérletet nem koronázná siker, úgy az egyes érdekképviselők számára nyitva kell állnia annak a lehetőségnek, hogy saját céljaikat egyéni eszközeikkel törekedjenek megvalósítani.

Ez utóbbi momentum kerülhet a közeljövőben egyre erőteljesebben előtérbe, ugyanis a jól működő rendszer déli szomszédunknál is kezd megváltozni: a jogharmonizáció keretében ugyanis az uniós tagságra való felkészülés során mind a kötelező gazdasági kamarai tagságot, mind a kollektív tárgyalások kötelezettségét eltörölték. Ennek tudható be, hogy az eddigi jól működő tárgyalási rendszer minden bizonnyal veszít hatékonyságából az állammal szemben.

JEGYZETEK

1. Wiarda, Howard J. (1997): *Corporatism and Comparative Politics. The Other Great „Ism”*. M. E. Sharp, London – New York. 24. old.
2. Schmitter, Philippe C. (1974): Still the century of corporatism? *The Review of Politics*. 36. évf. 1. sz. 85. old.
3. Uo. 86. old.
4. Uo. 105–128. old.
5. Uo. 105–115. old.
6. V. ö.: Wiarda, Howard J. (1997): *Corporatism and Comparative Politics. The Other Great „Ism”*. M. E. Sharp, London – New York. 19–20. old. A két világháború közötti korporatív berendezkedés és a gyakran azzal azonosított hivatásrendiség elkülönítésére lásd: Strausz Péter: *Korporáció vagy hivatásrend? Az érdekképviselői rendszer átalakításának kérdése Európában és Magyarországon 1926–1940. Múltunk. Politikátörténeti folyóirat*. 2010/1. sz. 83–122. old.
7. Lehmann, Gerhard (1979): *Wandlungen der Interessopolitik im liberalen Korporatismus*. In: Alemann, Ulrich von – Heinze, Rolf G. (szerk.): *Verbände und Staat. Vom Pluralismus zum Korporatismus. Analysen, Positionen, Dokumente*. Westdeutscher Verlag, Opladen. 53. old.
8. Grande, Edgar-Müller, Wolfgang C. (1986): *(Neo-)Korporatismus. Verlauf und Ertrag einer politikwissenschaftlichen Diskussion*. *Zeitgeschichte*. Jg. 13. Heft 2. (Oktober 1985 – September 1986). 68. old.
9. Lásd erről Alemann, Ulrich von–Heinze, Rolf G. (1981): *Kooperativer Staat und Korporatismus*. In: Alemann, Ulrich von (szerk.): *Neokorporatismus*. Campus Verlag, Frankfurt am Main. 52. old.
10. Strausz Péter: *Neokorporatizmus másképp – a „firenzei iskola” megközelítési kísérlete*. In: Dobák Miklós (szerk.): *A gazdasági és társadalmi érdekegyeztetési stratégiái és szervezeti modelljei a 20. században*. L'Harmattan, Budapest. 243. old.
11. Uo. 242–243. old.
12. Wiarda, Howard J. (1997): *Corporatism and Comparative Politics. The Other Great „Ism”*. M. E. Sharp, London – New York. 6. old.
13. A jugoszláv regionalitás fejlődéséről lásd: Lőrinczné Bencze Edit (2009): *A regionalitás kérdőjelei Jugoszláviában*. In: Lénár Andor – Lőrinczné Bencze Edit (szerk.): *„Politika – egyház – mindennapok”*. Modern Minerva Könyvek 2. Heraldika Kiadó, Budapest. 299–321. old.

14. Horvátország tekintetében lásd különösen: Lőrinczné Bencze Edit (2005): A horvát gazdaság a 90-es évektől napjainkig. In: Rechnitzer János (szerk.): Átalakulási folyamatok Közép-Európában. Évkönyv, 2005. SZE Jog- és Gazdaságtudományi Kar, Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola, Győr. 115–126. old.
15. A szlovén fejlemények elemzésében és az szlovén szövegek fordításában, értelmezésében ezúton is köszönöm Bakonyi Gergely közreműködését és segítségét.
16. Szilágyi Imre (2003): Törésvonalak az önálló Szlovéniában 1991–2001. In: Ábrahám Barna–Gereben Ferenc–Stekovics Rita (szerk.): Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában. PPKE-BTK, Piliscsaba. 499. old.
17. Ustava Republike Slovenije (A Szlovén Köztársaság Alkotmánya), 1991. 2., 75., 76. és 145. cikkely. <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1>
18. Zakon o reprezentativnosti sindikatov (A szakszervezeti reprezentativitásról szóló törvény), 6. cikkely. A törvény 8. és 9. cikkelye értelmében az a szakszervezeti szövetség vagy konföderáció lehet reprezentatív, amely tagjainak száma eléri a képviselt ágazat dolgozóinak 10%-át, valamint az a szakszervezet, amely nem tagja szakszervezeti szövetségnek abban az esetben, ha tagjainak létszáma eléri az ágazatban dolgozók 15%-át.
19. Uo. 7. cikkely.
20. A ZSSS tagszervezetei között az ipar 8, a közszféra 6, a szolgáltatói szektor 6 szakszervezettel képviselteti magát, míg három tag egyéb területekről érkezik.
21. <http://www.zsss.si/> (2010. november 30.)
22. Kohl, Heribert (1998): Pravice delojemalcev – svet delavcev – sindikat. ZSSS, Ljubljana. 45. old.
23. Vrhovec, Pavle (2010): 20 let Zveze svobodnih sindikatov Slovenije v sliki in besedi. ZSSS, Ljubljana. 5. old.
24. <http://www.sindikat-pergam.si/> (2010. november 30.)
25. <http://www.sindikat-ks90.si/> (2010. november 30.)
26. Vö. Lénár Andor (2010): Szakszervezetek Kelet-Európában a rendszerváltás előtt és után. In: Dobák Miklós–Kardos József–Strausz Péter–Zachar Péter Krisztián (szerk.): Társadalmi és gazdasági érdekérvényesítés a XX. században. L'Harmattan, Budapest, 202–204. old.
27. Lénár Andor (2010): Szakszervezetek Kelet-Európában a rendszerváltás előtt és után. In: Dobák Miklós – Kardos József – Strausz Péter – Zachar Péter Krisztián (szerk.): Társadalmi és gazdasági érdekérvényesítés a XX. században. L'Harmattan, Budapest, 198. old.
28. Strausz Péter (2011): Gazdaságirányítás, szakmai közigazgatás és érdekképviselés – Kamarák 1945-ig. In: Dobák Miklós (szerk.): A gazdasági és társadalmi érdekérvényesítés stratégiái és szervezeti modelljei a 20. században. L'Harmattan, Budapest. 30-32. valamint Jarec, Miran (2009): 40 let Obrtno-podjetniške zbornice Slovenije (A Szlovén Kereskedelmi és Iparkamara 40 éve). <http://www.ozs.si/prispevek.asp?IDpm=216&ID=18554>. 10. old.
29. Zakon o Gospodarski zbornici Slovenije (A Szlovén Gazdasági Kamaráról szóló törvény), melyet 1990. március 29-én fogadott el a parlament.
30. Zakon o gospodarskih zbornicah (A gazdasági kamaráról szóló törvény, 2006.) 26. cikkely.
31. Uo. 6. cikkely.
32. Uo. 19. cikkely.
33. Uo. 4. cikkely: A kamara abban az esetben tekinthető reprezentatívnak, ha eladásaiból származó bevétele megfelel a Szlovén Köztársaság eladásból származó bevételeinek 10%-ának.
34. www.gzsi.si (2010. augusztus 30.)
35. Združenje delodajalcev Slovenije (Szlovén Munkaadók Szövetsége) Alapító Okirata, 7. cikkely. http://www.zds.si/si/o_zds/ (2010. augusztus 30.)
36. www.gzsi.si (2010. augusztus 30.)
37. Mežnar, Drago (2000): Delovno pravo. Založba moderna organizacija, Ljubljana. 131. old.
38. www.ozs.si (2010. augusztus 30.)
39. Mežnar, Drago (2000): Delovno pravo. Založba moderna organizacija, Ljubljana. 135. old.
40. Ekonomsko-socialni svet Slovenije (Szlovénia Gazdasági-szociális Tanácsa) Szabályzata. Az ESSS jogai. 2. cikkely. és http://www.gsv.gov.si/si/ekonomsko_socialni_svet/ (2010. augusztus 30.)

41. Ekonomsko-socialni svet Slovenije (Szlovénia Gazdasági-szociális Tanácsa) Szabályzata. Az ESSS jogai. 3. cikkely.
42. Uo. 4., 8. és 10. cikkely.
43. Uo. 9. cikkely. A nagy érdekképviseltek mellett a kormányzat oldaláról a legutóbb a munka-, család- és szociális ügyek minisztere, a gazdasági miniszter, a pénzügyminiszter, a fejlődésért és az európai ügyekért felelős tárca nélküli miniszter, a közigazgatási miniszter, a kormány főtitkára, a kormányfő kabinetvezető államtitkára, valamint a Szlovén Köztársaság Makroökonómiai Kutató és Fejlesztési Hivatalának igazgatója vett részt az ESSS munkájában.
44. <http://www.ds-rs.si/> (2010. augusztus 30.)
45. Ustava Republike Slovenije (A Szlovén Köztársaság Alkotmánya), 1991. 96. cikkely. <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1>
46. Ustava Republike Slovenije (A Szlovén Köztársaság Alkotmánya), 1991. 97. cikkely. <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1>
47. A pontos bizottsági struktúra a következő: Gazdasági, Ipari, Idegenforgalmi és Pénzügyi Bizottság; Mezőgazdasági, Erdészeti és Ellátásügyi Bizottság; Munkaügyi, Szociális, Egészségügyi Bizottság; Területi Önkormányzati és Vidékfejlesztési Bizottság; Nemzetközi Kapcsolatok és Európai Uniói Ügyek Bizottsága; Kultúra, Tudomány-, Iskoláztatás és Sportügyi Bizottság; Állami Szervek Bizottsága; Mentelmi Bizottság.
48. Lénár Andor (2010): Szakszervezetek Kelet-Európában a rendszerváltás előtt és után. In: Dobák Miklós–Kardos József–Strausz Péter–Zachar Péter Krisztián (szerk.): Társadalmi és gazdasági érdekvérvényesítés a XX. században. L'Harmattan, Budapest. 193. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alemann, Ulrich von–Heinze, Rolf G. (1981): Kooperativer Staat und Korporatismus. In: Alemann, Ulrich von (szerk.): Neokorporatismus. Campus Verlag, Frankfurt am Main.
- Beyme, Klaus von (1984): Der Neokorporatismus – Neuer Wein in alte Schläuche? Geschichte und Gesellschaft. Zeitschrift für Historische Sozialwissenschaft. Jg. 10. Nr. 1984/2. Kapitalismus, Korporatismus, Keynesianismus. 211–233. old.
- Czada, Roland (1994): Konjunkturen des Korporatismus: Zur Geschichte eines Paradigmenwechsels in der Verbändeforschung. Politische Vierteljahresschrift (PVS) Zeitschrift der Deutschen Vereinigung für Politische Wissenschaft. Sonderheft: Staat und Verbände. 1994/25. 37–63. old.
- Dürmeier, Silvia–Grundheber-Pilgram, Alfons (1996): Handbuch der Gewerkschaften in Europa. EGI, Bruxelles.
- Gerlich, Peter (1996): Korporatismus oder Lobbyismus. Interessensysteme im Vergleich. In: Pelinka, Anton–Smekal, Christian (szerk.): Kammern auf dem Prüfstand. Vergleichende Analysen institutioneller Funktionsbedingungen. Schriftenreihe des Zentrums für angewandte Politikforschung. Band 10. Wien.
- Grande, Edgar–Müller, Wolfgang C. (1986): (Neo-)Korporatismus Verlauf und Ertrag einer politikwissenschaftlichen Diskussion. Zeitgeschichte. Jg. 13. Heft 2. (Oktober 1985 – September 1986). 66–78. old.
- Heinze, Rolf G. (1981): Verbändepolitik und Neokorporatismus. Zur politischen Soziologie organisierter Interessen. Westdeutscher Verlag, Opladen.
- Jarec, Miran (2009): 40 let Obrtno-podjetniške zbornice Slovenije (A Szlovén Kereskedelmi és Iparkamara 40 éve). <http://www.ozs.si/prispevek.asp?IDpm=216&ID=18554>
- Klose, Alfred (1970): Ein Weg zur Sozialpartnerschaft. Das österreichische Modell. Verlag für Geschichte und Politik, Wien.
- Kohl, Heribert (1998): Pravice delojemalcev – svet delavcev – sindikat. ZSSS, Ljubljana.
- Kohl, Heribert (2008): Wo stehen die Gewerkschaften in Osteuropa heute? Eine Zwischenbilanz nach der EU-Erweiterung. Friedrich Ebert Stiftung. www.fes.de/gewerkschaften 2008/5.
- Kukec, Bojan (1999): Pravice delojemalcev. Pravna praksa. 18. évf., 30/31. sz., 52–54. old.

- Lehmbruch, Gerhard (1979): Wandlungen der Interessopolitik im liberalen Korporatismus. In: Alemann, Ulrich von–Heinze, Rolf G. (szerk.): Verbände und Staat. Vom Pluralismus zum Korporatismus. Analysen, Positionen, Dokumente. Westdeutscher Verlag, Opladen.
- Lénár Andor (2010): Szakszervezetek Kelet-Európában a rendszerváltás előtt és után. In: Dobák Miklós–Kardos József–Strausz Péter–Zachar Péter Krisztián (szerk.): Társadalmi és gazdasági érdekérvényesítés a XX. században. L'Harmattan, Budapest, 183–212. old.
- Lőrinczné Bencze Edit (2005): A horvát gazdaság a 90-es évektől napjainkig. In: Rechnitzer János (szerk.): Átalakulási folyamatok Közép-Európában. Évkönyv, 2005. SZE Jog- és Gazdaságtudományi Kar, Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola, Győr. 115–126. old.
- Lőrinczné Bencze Edit (2009): A regionalitás kérdőjelei Jugoszláviában. In: Lénár Andor–Lőrinczné Bencze Edit (szerk.): „Politika – egyház – mindennapok”. Modern Minerva Könyvek 2. Heraldika Kiadó, Budapest. 299–321. old.
- Luzar, Barbara (2007): Slovenski socialni dialog na ravni podjetij. Industrijska demokracija. 11. évf., 9. sz., 21–23. old.
- Luzar, Barbara (2008): Stališča socialnih partnerjev glede finančne participacije v novih članicah Evropske unije. Industrijska demokracija. 12. évf., 12. sz. 20–23. old.
- Mežnar, Drago (2000): Delovno pravo. Založba moderna organizacija, Ljubljana.
- Milutinov, Christine (2006): Industrielle Beziehungen und Interessenvertretungen in Osteuropa. Disszertáció, kézirat. München.
- Pelinka, Anton (1986): Sozialpartnerschaft und Interessenverbände. Verlag für Geschichte und Politik, Wien.
- Puhle, Hans Jürgen: Historische Konzepte des entwickelten Industriekapitalismus. „Organisierter Kapitalismus” und „Korporatismus”. Geschichte und Gesellschaft. Zeitschrift für Historische Sozialwissenschaft. Jg. 10. Nr. 1984/2. Kapitalismus, Korporatismus, Keynesianismus. 165–184. old.
- Schmitter, Philippe C. (1974): Still the century of corporatism? The Review of Politics. 36. évf. 1. sz. 85–131. old.
- Strausz Péter (2010): Korporáció vagy hivatásrend? Az érdekképviselési rendszer átalakításának kérdése Európában és Magyarországon 1926–1940. Múltunk. Politikatörténeti folyóirat. 2010/1. sz. 83–122. old.
- Strausz Péter (2011): Neokorporatizmus másképp – a „firenzei iskola” megközelítési kísérlete. In: Dobák Miklós (szerk.): A gazdasági és társadalmi érdekérvényesítés stratégiai és szervezeti modelljei a 20. században. L'Harmattan, Budapest. 240–251. old.
- Strausz Péter (2011): Gazdaságirányítás, szakmai közigazgatás és érdekképviselés – Kamarák 1945-ig. In: Dobák Miklós (szerk.): A gazdasági és társadalmi érdekérvényesítés stratégiai és szervezeti modelljei a 20. században. L'Harmattan, Budapest. 15–35. old.
- Szilágyi Imre (2003): Törésvonalak az önálló Szlovéniában 1991–2001. In: Ábrahám Barna–Gereben Ferenc – Stekovics Rita (szerk.): Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában. PPKE-BTK, Piliscsaba.
- Vrhovec, Pavle (2010): 20 let Zveze svobodnih sindikatov Slovenije v sliki in besedi. ZSSS, Ljubljana.
- Wiarda, Howard J. (1997): Corporatism and Comparative Politics. The Other Great „Ism”. M. E. Sharp, London – New York.